

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЗАЛІЗНИЧНОГО
ТРАНСПОРТУ**

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ім. М. ДРАГОМАНОВА

**ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ
«ПРОФЕСІЙНА ОРГАНІЗАЦІЯ АУДИТОРІВ, БУХГАЛТЕРІВ ТА ВИКЛАДАЧІВ
ОБЛІКОВО-КОНТРОЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН»**

ЛЮДИНА, СУСПІЛЬСТВО, КОМУНІКАТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ

**МАТЕРІАЛИ XIII МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ «ЛЮДИНА, СУСПІЛЬСТВО, КОМУНІКАТИВНІ
ТЕХНОЛОГІЇ»**

м. Харків, 24 жовтня 2025 р.

**Дніпро
"Середняк Т.К"
2025**

УДК 316.05

Л 93

*Затверджено до друку Вченою радою Українського державного університету
залізничного транспорту (протокол № 10 від 20.10.2025 р.)*

Головні редактори:

Андрущенко В. П. – доктор філософських наук, професор, член-кореспондент НАН України, академік Національної академії педагогічних наук України, заслужений діяч науки і техніки України, ректор Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова

Панченко С. В. – доктор технічних наук, професор, академік Транспортної академії України, в. о. ректора Українського державного університету залізничного транспорту

Редакційна колегія:

Абашинік В. О. – д-р. філос. наук, професор

Вельш Вольфганг - габілітований доктор філософії, професор

Каграманян А. О. – канд. техн. наук, доцент

Панченко В. В. – д-р. техн. наук, доцент

Євсєєва О. О. – д-р. економ. наук, доцент

Толстов І. В. – канд. філос. наук, доцент

Людина, суспільство, комунікативні технології: матеріали XIII Міжнар. наук.-практ. конф. 24 жовтня 2025 р. / відп. за випуск І. В. Толстов. – Дніпро: Середняк Т.К, 2025 – 238 с.

КОДАЛЛЕ КЛАУС МІХАЕЛЬ,
*габілітований доктор філософії, професор,
Єнський університет імені Фрідріха Шіллера,
м. Єна, ФРН*

КАНТ І СУЧАСНЕ ВАРВАРСТВО

Кант виявив фундаментальний досвід, який можна охарактеризувати як первинне само-відкриття розуму. Після цього всебічне буття природи в її безмежності, навіть уявній безформності, постає перед «Я» як щось таке, що є абсолютно вражаючим. «Я» притягується і водночас відштовхується. Воно піддається хаосу, «найдикішому найбезладнішому безпорядку та спустошенню» [1]. Біля такої безодні, яка загрожує все поглинути – ніби природа бунтує проти самої себе, – людина відчуває страх і тремтіння. Її тут охоплює «диво, яке межує з жахом», тобто досвід шоку.

Те, що залишається недосяжним у незбагненній глибині для споглядання та сили уяви, тому що воно, власне, за своєю формою «може являтися супротивним нашій силі судження, невідповідним нашій здібності зображати і одночасно насильницьким для сили уяви», викликає в людини своєрідний суперечливий рух духу: «Я» цим піднесенням «не просто притягується, а й почергово знову і знову відштовхується» [2]. За допомогою цих моментів віддачі назад, відкидання себе назад людина відкриває не лише своє безсилля, нікчемність і обмеженість, але й ту здібність, яка їй одній дає змогу протистояти поглинанню природою: практичний розум. Історичність розуму, його само-відкриття, отже, пов'язане з первісним афективним досвідом опору. Стійкість і мужність характеризують афективне підґрунтя – видобутої від зв'язку з природою – «непереможності його духу від небезпеки» [3].

Здається, що в процесі диференціації історичної цивілізації цей афективний зв'язок розуму зберігається! Ця латентність первісних афектів мужності та опору, пов'язана з історією розуму, могла б пояснити, чому ентузіазм індивідів і колективів може бути спрямований на події, які істотними кроками просувають вперед історію свободи, але також, унаслідок свого роду прориву первісних сил, може ірраціонально бути поєднано з готовністю до війни, яка ставить під загрозу досягнутий стан миру, міжнародної мережі торгівлі, важко завойовані права.

Кант пояснив своєрідний досвід піднесеного в контексті зіткнення з тим, що тут називають «природою». Як уже було зазначено, аналогії щодо

цього можна знайти і в історичному досвіді. Тут суб'єкт також піддається динамічним, квазі-природним процесам, які зачіпають його, навіть якщо він лише в ролі спостерігача, так що гарантовані самоочевидні речі його існування, навіть його життєвого світу, загрожують зникнути.

Ці роздуми, що тут кружляють, переплітаються з ходом думок, які Кант знайшов у Мозеса Мендельсона (у його творі «Єрусалим», другий розділ) і проти яких він рішуче висловився. Мендельсон виступив проти бачення прогресу та вдосконалення, заявивши, що ми бачимо лише «маленькі коливання людського роду в цілому; а він ніколи не робив кілька кроків вперед, не повертаючись незабаром з подвійною швидкістю до свого попереднього стану». З огляду на цей занепад, Канту спала на думку картина абсурдності, тобто Сізіфа, який вічно котить камінь. «Чи можна любити людський рід у цілому; або ж це предмет, який потрібно розглядати з небажанням, якому хоча (щоб не стати мізантропом) бажають усього найкращого, але все ж ніколи не чекають від нього нічого, а отже, краще мусимо відвернути від нього очі? Відповідь на це запитання залежить від відповіді на інше: чи закладено в людській природі те, з чого можна припустити, що рід людський завжди буде прогресувати до кращого, а зло теперішнього та минулого часів розчинятиметься в доброті майбутнього?».

Кант був дійсно переконаний у цьому: якщо тезу про наближення до добра не можна аргументовано підтримати, то ми мусимо ненавидіти або зневажати людство. «Оскільки те, що є зло і залишається, особливо в навмисному взаємному порушенні найсвятіших прав людини, це не можна [...] не ненавидіти: не для того, щоб заподіяти людям лихо, але щоб якомога менше мати з ними справу» [4]. Як щодо нашого судження? Хіба ми не схилиємося спонтанно до гіпотези абсурдизму? Чи не є моральне обурення через варварські порушення права виявом емоції огиди та відрази? Кант, зрештою, також вважав ці почуття огиди чи жаху проникливими, якщо вони «утілюють моральне небажання» [5].

Кант – йому не потрібно було цього пояснювати – чудово усвідомлював жахливі довгострокові наслідки варварського спалаху руйнівності, з якими, очевидно, завжди доводиться рахуватися. Навіть у своєму трактаті про мир він зовсім не пропагує наївний оптимізм миру, а також оптимізм щодо правового миру. Кант, власне, стверджував: після таких жахливих подій, як ми їх сьогодні мусимо спостерігати в Україні [6], можливо, настане виснаження бойових і мотиваційних ресурсів, але наступна пауза – припинення вогню – буде використана лише для збору нових сил, щоб за відповідної нагоди знову ударити [7]. Кант, який не міг

уявити собі події ворожості до людей у XX столітті, усе ж таки сформулював таке у своєму трактаті про мир.

Ворожі дії, «які мусять унеможливити взаємну довіру в майбутньому мирі», роблять неможливим правовий мир у своїх довгострокових наслідках, навіть якщо буде досягнуто припинення вогню [8]. Тому він вимагав, щоб «певна довіра до способу мислення ворога залишалася навіть посеред війни» [9]. В умовах варварськи розпочатої війни на викорінення та знищення мир буде знайдено «лише на великому цвинтарі людського роду». Отже, Кант знав про «пекельні мистецтва», до застосування яких можуть дійти на війні, і тепер краще розуміють глибокий сенс спроби Канта застосувати квазі-релігійну гідність поняття «піднесеного» до ведення війни.

На відміну від спостережень, які ми маємо зробити в наші дні, це формулювання, безумовно, набуває доброго сенсу. Звичайно, у нас також залишається дещо гнітюче відчуття розуміння, оскільки ми, здається, змушені зробити висновок, що конфлікти, сприйняті та розгорнуті таким елементарним і примітивним чином, як зараз в Україні – і як 30 років тому на Балканах, – не можна розглядати за допомогою кантівського уявлення про право, оскільки Кант якось передбачає вищий ступінь раціональності щодо індивідуального та колективного інстинктивного життя, аніж ми можемо спостерігати в тих конфліктах.

Чи має людство тепер змиритися з цим висновком? Події в рамках сучасного ведення війни перевершують за своєю звірячою розбещеністю щодо цивільного населення навіть те, що Імануель Кант мав перед очима як жах Тридцятилітньої війни.

Але людство, маючи такі інституції, як Міжнародний кримінальний суд, де порушення прав людини можуть бути переслідувані в судовому порядку, і встановлюючи «всесвітнє право», чинить опір розвитку, який випливає зі злоякісно хибного вибору вирішальних максим для дії. Ці інституції, звичайно, вкрай недосконалі! Але ми можемо принаймні вважати їх «знаками історії», які вказують на те, що, як і Кант, ми все ще віримо в те ядро розуму, яке може в будь-який момент дати поштовх для переорієнтації у виборі максим. Це стосується як тих, хто має важелі влади, так і тих, хто реагує з ентузіазмом, жахом або (буцім то?) байдужістю на події, які в пост-кантівському сенсі не можна вважати нормальними.

І той факт, що сподівання на довгостроковий вплив, пов'язані з такими інноваційними інституціями, не слід відкидати як ілюзорні через їхню

крихкість, за Кантом, ґрунтується на вірі в розум, який зрештою бачить людство як приречене невпинно працювати над створенням ідеальної правової держави з космополітичною метою [10]. Однак ми також повинні зазначити беззахисність філософії перед її збоченням: цими днями путін із великим пафосом посилався на Імануеля Канта, щоб виправдати свою «спеціальну операцію» в Україні!

Список використаних джерел та посилання

1. Kant's Gesammelte Schriften «Akademieausgabe» (AA), Königlich Preußische Akademie der Wissenschaften, Berlin 1900 ff. Kant, Kritik der Urtheilskraft, § 23, AA V, S. 245.
2. Ibid., S. 245.
3. Ibid., S. 262.
4. Kant, Über den Gemeinspruch, AA VIII, S. 307: Vom Verhältniß der Theorie zur Praxis im Völkerrecht.
5. Kant, Die Metaphysik der Sitten, AA VI, S. 406.
6. У цьому розділі обговорення знову згадують події після розпаду Югославії. Те, що тоді струснуло Європу, багато в чому передбачає те, що відбувається сьогодні у варварському масштабі в контексті України.
7. Психопаналітики, які працювали з жертвами тортур (наприклад у Чилі), повідомляють, що кат у цьому процесі фізичного руйнування особистості дійсно проникає під шкіру жертв. Ці люди, якщо вони виживуть, дуже часто стануть великою проблемою для свого оточення та родини, тому що у своїх безпосередніх реакціях вони несвідомо відтворюють зневажливі до людей зразки поведінки! Без висловлення ненависті під супровідним керівництвом терапевта взагалі не було б виходу з глухого кута самознищення через руйнування чужого.
8. Kant, Zum Ewigen Frieden, AA VIII, S. 346 (vgl. Präliminarartikel «Zum ewigen Frieden» Nr. 6).
9. Ebd.
10. Історію справді можна розглядати як таку, що керується «планом розуму». (Kant, Idee zu einer Geschichte in weltbürgerlicher Absicht, AA VIII, S. 15).

З німецької мови переклав Володимир Абашинік